

Kırsal sosyal hizmet ve sürdürülebilirlik odağında kadın kooperatifleri: Eko-feminist perspektiften bir inceleme

Women's cooperatives in the context of rural social work and sustainability: An examination from an eco-feminist perspective

Ecem Nur Dinçer¹ Gülsüm Çamur²

¹ Doktora Öğrencisi. – Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Samsun, Türkiye

² Prof. Dr. Gülsüm Çamur – Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Samsun, Türkiye

Sorumlu Yazar: Ecem Nur Dinçer

E-mail: ecemnurdincer@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ

Güncellemeleri kontrol et

Yayın geçmişi

Gönderilen tarih: 09 Kasım 2024

Kabul tarihi: 25 Aralık 2024

Yayın Tarihi: 29 Aralık 2024

Anahtar kelimeler

Kırsal sosyal hizmet
Kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik
Ekofeminizm
Kadın kooperatifleri

Keywords

Rural social service
Rural development and sustainability
Ecofeminism
Women's cooperatives

Açık Erişim

© 2025 Yazar(lar). Bu makale CC BY-NC 4.0 ile lisanslanmıştır.

<https://doi.org/10.70989/scd.1588235>

Etik: Araştırmaya Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 26.04.2024 tarihinde, 2024-431 karar sayısı ile onay verilmiştir.

ÖZ

Modernleşme sürecinin başlangıcı kabul edilen Sanayi Devriminden sonra dünyada kentleşme, köyden kente göç, afetlerde artış gibi çevresel ve sosyolojik birçok dönüşüm yaşanmıştır. Bu durum doğal kaynakların azalması, tarımsal üretimde azalma ve kırsal bölgelerin yoksullaşması gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlarla mücadele etmek için sürdürülebilir kalkınma modeli gelişmiş ve küresel çapta yaygınlaşmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın temel amacı; toplulukların varlığını sürdürebilmesi için çevresel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının gelecek nesiller de göz önünde bulundurularak karşılanması olarak özetlenebilir. Sürdürülebilir kalkınma temelinde cinsiyet eşitliği, çevresel adalet ve ekonomik fırsat eşitliği gibi konuları öncelikle toplum refahını arttırmayı önermektedir. Kooperatifçilik ise sürdürülebilir kalkınmada kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. Bu çalışmada Karadeniz Bölgesi'nin bir ilinde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kırsal kalkınmadaki rolü ve kırsal alanda yaşayan kadınların yaşamlarında yarattığı dönüşümler feminist bakış açısıyla incelenmiştir. Bu doğrultuda kadın kooperatiflerinin başkanları ile gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinden elde edilen verilere göre kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliği esas alarak faaliyetler yürüttüğü ve kırsal kalkınma sürecine önemli katkılarda bulunduğu ortaya konmuştur. Ayrıca kooperatiflerin kırsal bölgede yaşayan kadınları sosyal ve ekonomik yönlerden güçlendirdiği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

After the Industrial Revolution, which is considered the beginning of the modernization process, many environmental and sociological transformations such as urbanization, migration from villages to cities, and an increase in disasters have occurred in the world. This situation has brought about problems such as the decrease in natural resources, the decrease in agricultural production, and the impoverishment of rural areas. The sustainable development model has been developed and spread globally to combat these problems. The main purpose of sustainable development can be summarized as meeting the environmental, social, and economic needs of communities in order to sustain their existence, taking into account future generations. Sustainable development proposes to increase social welfare by prioritizing issues such as gender equality, environmental justice, and equal economic opportunities. Cooperatives are one of the most common methods used in sustainable development. In this study, the role of women's cooperatives operating in a province in the Black Sea Region in sustainable rural development and the transformations they have created in the lives of women living in rural areas were examined from an ecofeminist perspective. Consequently, according to the data obtained from the focus group interviews held with the chairmen of women's cooperatives, it was revealed that women's cooperatives carry out their activities based on sustainability and make significant contributions to the rural development process. It has also been determined that cooperatives strengthen women living in rural areas socially and economically.

1. Giriş

Dünya üzerinde insanların yaşamını sürdürdüğü alanlar ele alındığında, kır ve kent yaşamları öne çıkmaktadır. Kır yaşamında bireylerin geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktan sağlanmaktadır. Kentte yaşamını sürdüren bireylerin de beslenmek için tarım ve hayvancılığa ihtiyaç

duyduğu göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan bakıldığında kırsal yaşamda kalkınmanın tüm insanlık için vazgeçilmez olduğu düşünülebilir. Bölgesel planlama pratiğinde daim olan bir zorluk; kırsal bölgelere sürdürülebilirlik getiren kalkınma politikalarının ve projelerinin nasıl etkili bir şekilde uygulanacağıdır. Toplulukların planlama süreçlerine katılımı çok tartışılrsa da aşağıdan yukarıya

Atf: Dinçer, E. N., & Çamur, G. (2024). Kırsal sosyal hizmet ve sürdürülebilirlik odağında kadın kooperatifleri: Eko-feminist perspektiften bir inceleme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 8(2), 67-81. doi:10.70989/scd.1588235

inisiyatifler ile yukarıdan aşağıya yapılar arasındaki gerilimleri uzlaştırmak hala zordur. Kırsal bölgelerin bu gerilimlerle ilgili deneyimlerinin artmasıyla birlikte, kırsal kalkınma girişimlerinin bu gerilimi nasıl yönettiğine dair artan bir endişe vardır (Castro-Arce & Vanclay, 2020). Bu bağlamda kırsal bölgelerin hangi sorunları, hangi nedenlerle yaşadığına bakmak faydalı olabilir.

Tarım ve hayvancılık odaklı üretimin merkezi, sanayileşmenin etkisiyle kırsal alanlardan kentlere kaymıştır. Sanayi Devrimi ile 18. yüzyılda dünya genelinde yaşanan köylerden kentlere göç, tarımsal ve hayvancılık odaklı üretimde de büyük aksaklıklara neden olmuştur. Öyle ki, toplumların yaşam alanları hem üretim merkezlerinin değişmesi hem de sağlık, ulaşım, eğitim gibi temel ihtiyaçların şehir merkezlerinde daha ulaşılabilir olması nedenleriyle kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu durum kırsal alanlarda üretimin yavaşlaması başta olmak üzere; toplumun tüketim alışkanlıklarının değişmesi, kırsal alanda altyapı yetersizlikleri, kent yoksulluğu kavramının ortaya çıkması, yeşil alanların kentleşme nedeniyle grileşmesi, sanayi ve şehir atıklarının gün geçtikçe artması ve bunların sonucu olarak da ekolojik yaşamın büyük aksaklıklara uğraması gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Kırsal yaşamın iyileştirilmesi, doğal kaynakların korunması, üretimin artırılması, kente göç nedeniyle yaşanan yoksullaşmanın önüne geçilmesi gibi nedenlerden önemli kabul edilebilir. Bu doğrultuda, kırsal kalkınmanın önem kazanması 20. yüzyılında sürdürülebilir kalkınma modelinin ortaya çıkması ve kavramlaşmasını sağlamıştır.

Kalkınma odaklı çalışmaların sürdürülebilir olması için çevrenin korunması ve bu nedenle ekonomik girdilerinin gelecek dönemlerde işlevselliğini sağlayabilmesi adına sosyal yapının dahil edilmesi kaçınılmazdır. Sosyal boyut, çevresel ve ekonomik açılardan kalkınmayı hedef alan sürdürülebilir kalkınma modelinde; kalkınmanın toplumsal dayanışma ile hem günümüzün hem de gelecek nesillerinin kaynaklara erişiminin iyileştirilmesi olarak ifade edilebilir. Sürdürülebilir kalkınma konusunda “kooperatifçilik” dünya çapında ilk akla gelen yöntemlerden birisi olmuştur. Uluslararası Kooperatifler Birliğine göre; “Kooperatifler, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve isteklerini gerçekleştirmek için üyeleri tarafından ve üyeleri adına ortaklaşa sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen insan merkezli işletmelerdir. Değerlere ve ilkelere dayalı işletmeler olarak, adaleti ve eşitliği ön planda tutarak insanların uzun vadeli işler ve refah üreten sürdürülebilir işletmeler

yaratmalarına olanak tanır.” (ICA, 2024) tanımı yapılmaktadır. Görüldüğü gibi tanımda kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmanın iki önemli bileşeni olan ekonomik ve sosyal bileşenler ile ilişkisi göze çarpmakta olup ek olarak kooperatiflerin demokratik yollarla üretim yapan sürdürülebilir işletmelerin kuruluşuna ön ayak olduğu da yer almaktadır. Bu yönleriyle kooperatifler kırsal yaşamda üretimi adil, demokratik ve katılımlı biçimde destekleyerek, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında son derece etkili örgütlerdir. Kooperatiflerin en önemli özelliklerinden biri insanların birlik içinde üretim yapmasına olanak sağlamasıdır. Geçmişten bu yana büyük sermaye sahiplerinin karşısında güçsüz durumda kalan insanlar kooperatifler kurarak bir araya gelmiş ve güç birliği oluşturarak ayakta kalmayı başarmıştır. Bu açıdan bakıldığında kooperatiflerin “birlikten kuvvet doğar” misyonuyla çalışan ekonomik bir örgütlenme biçimi olduğu söylenebilir (Yalçın, 2022).

Kalkınma düşüncesinin ortaya çıktığı ilk dönemlerde dönemin sosyolojik özellikleri nedeniyle de kadınların kalkınma sürecinde yer almadığı bilinmektedir. Tarihsel süreçte kadının toplumdaki sorumlulukları bakım verme ve ev işleri gibi emeğin mali karşılığı olmadığı şartlarla sınırlanmıştır. Kadın ve kalkınma konularının ilk kez birlikte ele alınışı 1970’te Ester Boserup’un yayınladığı “Ekonomik Kalkınmada Kadının Rolü” kitabı ile olmuştur (Toksöz, 2012). Bu durum günümüzde de az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde öne çıkan önemli konulardan biridir. Örneğin Afrika gibi az gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimin büyük bir çoğunluğu kadınlar tarafından yapılmasına rağmen kadınlar eğitim, ekonomi ve kaynaklara erişim gibi konularda erkeklerden çok daha geri planda kalmaktadır. Zira kadınların su taşımak, tarım yapmak, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları nedeniyle zamanları kalmamakta ve ilgili kaynaklara erişimi imkânsız hale gelmektedir (Dinçer, 2021). Türkiye’de de kadınlar, kırsal kesimde başta olmak üzere, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kentlerde de piyasa ve hane odaklarının daha net çizgilerle ayrılması kırsaldan göç etmiş kadınlar başta olmak üzere kadınların işgücü piyasasına katılımını zorlaştırmaktadır. Bu odakla bakıldığında kırsal bölgelerde kurulacak olan kadın kooperatifleri kadınların toplumsal yaşam ve ekonomiye doğrudan katılımı için en önemli araçlar arasında sayılmaktadır (Çetin, 2009). Adar vd. (2023) son on yılda Türkiye’de kadın kooperatiflerinin sayısında hızlı bir artış yaşanmasının yanı sıra kadın kooperatiflerinin bir kısmının da sosyal kooperatifçilik misyonuyla hareket ettiğini ve kooperatiflerin gelir, sosyo-ekonomik hayata

katılım, istihdam ve örgütlenmeye yönelik bir model olarak; devlet, kalkınma örgütleri ve sosyal hareketlerin toplumsal cinsiyet konusundaki hedeflerini gerçekleştirmeleri için önemli bir formül olduğunu belirtmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının amaçları düşünüldüğünde; sosyal, ekonomik ve çevresel kalkınmanın sağlanarak sosyal refahın artırılması ve gelecek nesiller için iyi bir dünya bırakmak başta gelmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma modelinin temel hedefi ile sosyal refahı gerçekleştirme nosyonuna sahip sosyal hizmet disiplininin nihai hedeflerinin örtüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Zastrow (2014)'a göre sosyal refah programları ve sosyal hizmet örgütleri bazen "sosyal refah kurumları" olarak ifade edilmektedir. Thompson (2013)'a göre de sosyal hizmet disiplini sosyal refaktan bağımsız düşünülmemen, zaman zaman da birbiri ile iç içe geçmiş iki kavramdır. Ekolojik çevre odağı, sosyal hizmet için bakir kalmış bir alan gibi görünse de kalkınma çalışmaları geçmişinden bu yana sosyal hizmet disiplininin önde gelen makro çalışmaları arasında var olagelmıştır. Günümüz dünyasının en önemli sorunlarından kabul edilen küresel ısınma ve etkileri düşünüldüğünde sosyal hizmet disiplininin sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına dahil edilmesi kaçınılmazdır (Koçak, 2023). Özellikle kırsal kesimde yaşayan ve geçimini tarımsal üretim araçları ile yapan görece daha kırılgan olan nüfusun iyilik hallerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi sosyal hizmet mesleğinin odaklarından. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) düşünüldüğünde sosyal hizmet disiplini ile bağları dikkat çekmektedir. Öyle ki "Yoksulluğa Son, Açlığa Son, Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam, Nitelikli Eğitim, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Temiz Su ve Sanitasyon, Erişilebilir ve Temiz Enerji, İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı, Eşitsizliklerin Azaltılması, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Sorumlu Üretim ve Tüketim, İklim Eylemi, Sudaki Yaşam, Karasal Yaşam, Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar, Amaçlar için Ortaklıklar" olarak sıralanan 17 kalkınma hedefi küresel anlamda toplum refahını sağlamayı ve bunun sürdürülebilir olmasını amaçlamaktadır (UNDP, 2024). Sosyal hizmet disiplininin kendine özgü yaklaşımlarından olan ekolojik sistem yaklaşımı insanlar ile sosyal, ekonomik ve çevresel sistemleri arasındaki etkileşime bağlı sorunları çözümlenmeyi amaçlar. Bu yönüyle kapsayıcı, çözüm bulucu ve sürdürülebilir bir etki yaratmak amaçlanır. Ayrıca güçlendirme yaklaşımı sosyal hizmet

müdahalelerinde insanları güçlendirmeyi ve kendi kendine yeterli hale getirmeyi amaçlar. Sosyal hizmet disiplinin diğer yaklaşımları olan yeşil sosyal hizmet yaklaşımı, baskı karşıtı uygulama, geneli yaklaşım ve feminist sosyal hizmet yaklaşımı gibi yaklaşımlar da SKH ile örtüşmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uygulamalarının; kalkınmanın kırsal kesimden ve kadın odağından başlamak üzere aksiyon oluşturma, sosyal politika ve program geliştirme gibi işlevlerinin olduğunu söylemek gerekir.

Kooperatifçilik kırsal kalkınmanın en önemli araçlarından. Ağır piyasa ve neo liberal ekonomik politika ve uygulamalar karşısında kırsal toplulukların demokratik biçimde örgütlenmesi ve üretimlerini birlik içinde ekonomik güce dönüştürebilmesi kooperatiflerin sağladığı önemli bir fırsattır. Aynı zamanda kooperatiflerin ekonomik kazanımlar dışında dayanışma, topluma katılım, örgütlenme, birlikte düşünme ve harekete geçme gibi sosyal kazanımları da vardır. Sosyal hizmet disiplininin katılımcılığı teşvik etme ve aşağıdan yukarıya doğru gelişimi destekleme ilkeleri bağlamında kooperatifçilik makro odaklı sosyal hizmet uygulamalarının kapsamı içinde yer almaktadır. Kırsalda uygulanacak makro sosyal hizmet müdahalesinde kooperatifler aracılığıyla çalışmak sürdürülebilir kırsal kalkınma çalışmalarına destek sağlamaktadır. Kooperatifçilik; örgütlenme, dayanışma ve demokratik yollarla karar alma süreçlerine katılım ile kırsal toplulukların sosyal ve ekonomik güçlenmesinde önemli bir ivme oluşturmaktadır. Dominelli (2018 b) sosyal hizmet uzmanlarının yerel ekonomileri destekleme, dayanıklılığı artırma ve sosyal katılımı teşvik etmek için kooperatiflerin önemli bir araç olduğunu vurgulamıştır. Şen (2022) ise dezavantajlı grupların iş yaşamına katılması, güçlendirilmesi ve bunun sürdürülebilir olması için sosyal kooperatiflerin bir araç olarak kullanılabileceğini belirtmiştir. Kalkınma, toplum ve onu oluşturan toplulukların ekonomik, sosyal ve çevresel yapısının iyileştirilmesini hedefleyen politik bir süreçtir. Sürdürülebilir kalkınma ise Sanayi Devriminin ardından küresel çapta yaşanan çevresel ve sosyal krizlerin çözümü için benimsenen en önemli kalkınma metodu olarak kabul edilmektedir. Tüm bu argümanlar ile bakıldığında makro odaklı sosyal hizmetin uygulama alanı olarak kırsal kalkınmada kooperatifçiliğin irdelenmesine ve özellikle kadın kooperatiflerinin analizine gereksinim duyulmuştur. Konu ile ilgili yeterli çalışmalara literatürde rastlanmamış

olması da bu araştırmanın bu alana dair bilgi boşluğunu dolduracağı tahmin edilmektedir.

2. Yöntem

2.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, sürdürülebilirlik odağında kırsal kalkınmanın önemi üzerinde durarak kadınların sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri ve kırsal kalkınmanın en önemli araçlarından biri olan kooperatifçiliğin hem kalkınma hem de kadınların yaşamına olan etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kalkınma ve kırsal bölgede yaşamını sürdüren kadınlar üzerindeki etkileri ekofeminist bir yaklaşımla ele alınarak katılımcıların deneyim, gözlem ve yorumlarını analiz etmek hedeflenmiştir.

2.2. Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yönteminin tekniklerinden olan odak grup görüşmesi tekniğinden yararlanılmıştır. Şahsuvaroğlu ve Ekşi (2008)'ye göre odak grup görüşmeleri; grupların, alt grupların kendilerinin de bilinçli, bilinçsiz veya yarı bilinçli oldukları psikolojik ve sosyo-kültürel özellikler ve yaptıkları uygulamalar hakkında bilgi almayı, davranışları ve bu davranışların ardındaki nedenleri açığa çıkarmayı amaçlayan niteliksel bir tekniktir. Araştırmanın analizinde ise fenomenolojik analiz yöntemi kullanılmıştır. Fenomenolojik analiz yöntemi, kişilerin bir konu hakkındaki duygularını, bakış açılarını ve algılarını ortaya koymaktır. Fenomenolojik yöntem ile kişilerde fenomen olan düşünce, duygu ve algıların tespitinin kişilerden yola çıkıp tümevarım yaparak analiz gerçekleştirilebilmektedir. Bu analiz yöntemi sayesinde bir konunun bir topluluk ile ilişkisi ortaya konabilmektedir (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020).

2.3. Çalışma Grubu

Çalışmaya Karadeniz Bölgesi'nin bir ilinde bulunan 11 kadın kooperatifi dahil edilmiştir. Bu kadın kooperatiflerinin 4'ü güncel dönemde üretim yapmadığı ve kapanma noktasına geldiklerini belirterek, diğer 4'ü ise araştırma yapılan süreçte çeşitli nedenlerle araştırmaya katılım sağlayamamıştır. Araştırmaya dahil olan 11 kadın kooperatifi başkanı araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Kadın kooperatiflerinin 10 tanesi son üç yıl içinde (2021-2023) kurulmuş, bir kadın kooperatifi ise 2002 yılında kurulmuştur. Kadın dayanışması ve kadın istihdamının sağlanması amacıyla kurulan 11 kadın kooperatifinin üretim misyonlarına bakıldığında; kooperatiflerin 6'sı

tarım ve hayvancılıktan elde edilen ürünler ile üretim, 2'si ev yemekleri üretimi, 1'i doğal ürünler ile sabun üretimi, 1'i doğal ürün kaynaklı el sanatları ve gıda üretimine ek olarak ikinci el kıyafetlerden kilim, çanta vb. ürettiğini belirtirken, 1 kooperatif ise henüz faaliyete geçemedikleri için üretim yapmadığını bildirmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analiz

Araştırmada kadın kooperatiflerinin kırsalda yaşayan kadınların yaşamlarına etkilerinin ortaya konması amaçlandığı için Karadeniz Bölgesi'nin bir ilinde bulunan 11 kadın kooperatifinin başkanları ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların ortak özelliği olan kooperatif başkanı olarak deneyimlerini odak grup tekniği ile daha iyi dile getirebilecekleri düşünülmüştür. Araştırma katılımcıların uygun olduğu zamanlar belirlenerek iki oturum olarak gerçekleştirilmiştir. İlk oturuma 7 katılımcı, ikinci oturuma ise 5 katılımcı katılmıştır. Katılımcılardan biri ilk oturumun bir kısmına katılım sağlayamadığı için ikinci oturuma da katılım sağlamıştır. Odak grup görüşmelerinde araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme yönergesinden yararlanılmıştır. Oturumların sürelerine bakıldığında ilk oturum 3 saat 9 dakika, ikinci Oturum 1 saat 20 dk sürmüştür. Odak grup görüşmeleri, katılımcıların birbirine uzak noktalarda olmaları nedeniyle katılım sağlayamayacaklarını belirtmeleri üzerine Google-Meet uygulaması ile online olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler görüntülü ve sesli olarak kayıt altına alınarak ve moderatörün görüşmeler sırasında not olması yöntemleri ile kayıt altına alınmıştır. Katılımcılara paylaştıkları bilgilerin tamamının araştırmada kullanılacağı, görüşme kaydı ve kişisel bilgilerin ise araştırmacı tarafından gizli tutulacağı taahhüt edilmiştir. Ayrıca katılımcılara araştırma sürecinde rahatsız oldukları herhangi bir durum söz konusu olması halinde araştırmadan ayrılacakları ve söz konusu zararın da telafi edileceği bilgileri verilmiştir.

Araştırmanın analizi, odak grup görüşmelerinin kayıtlarının dökümlerinin alınması ile gerçekleştirilmiştir. Alınan dökümler MAXQDA 2024 nitel veri analiz programında analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen metin dökümleri derinlemesine ve tekrarlanarak okunmuştur. Okunan dökümlerde katılımcıların üzerinde durduğu fenomen konular kodlanarak kayıt altına alınmış ve temalar altında toplanmıştır. Verilerin analizinde fenomenolojik yaklaşımdan yararlanılmıştır. İlerisoy (2023), fenomenolojik analiz yöntemini "bireyin bir olgu hakkındaki kişisel algısının ayrıntılı bir şekilde

incelenmesine dayanmakta ve katılımcıların deneyimlerinin anlamı ve katılımcıların bu deneyimi nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya yönelik bir yöntem” olarak tanımlamıştır.

3. Bulgular

Verilerin analizi sonucunda üç ana temaya ulaşılmıştır. Bu temalar; “Sürdürülebilirlik, Güçlenen Kadınlar ve Kadın Olmanın Verdiği Yük” temalarıdır. Ayrıca Sürdürülebilirlik temasının “Atık Yönetimi, Organik Üretim ve Tüketim, Kaynak Yönetimi” olarak üç alt teması; Güçlenen Kadınlar temasının ise “Sosyal Destek ve Dayanışma, Bilgi ve Beceri Edilme Fırsatı, Sosyal Kimlik ve Özgüven, Sosyal Ağ ve Tanınırlık, Maddi Kazanç” olarak beş alt teması belirlenmiştir. Yapılan analizin MAXQUDA24 programında oluşturulan kodlama frekansları ve temaları aşağıdaki tabloda aktarılmaya çalışılmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Sürdürülebilirlik	15
Atık Yönetimi	10
Organik üretim ve tüketim	10
Kaynak Yönetimi	5
Güçlenen kadınlar	52
Sosyal Destek ve Dayanışma	44
Bilgi ve beceri edinme fırsatı	15
Sosyal kimlik ve özgüven	24
Sosyal Ağ ve Tanınırlık	34
Maddi Kazanç	10
Kadın olmanın verdiği yük	13

3.1. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, günümüzde çevrenin korunması ve gelecek için muhafaza edilmesi için bilinen en güncel çevre koruma kavramını ifade etmektedir. Bu bağlamda doğanın korunması için tüketim ve üretimin dengelenmesi, atık yönetimi, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı vb. uygulamaların günlük yaşama dahil edilmesi sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Ebner ve Baumgartner (2008) sosyal

katkıları sayesinde kooperatiflerin kalkınmanın sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağına dikkat çekmiştir. Bu araştırmada katılımcılar kadın kooperatifleri aracılığıyla sürdürülebilirlik adına çalışmalar yaptıklarını aktarmıştır. Bu bağlamda kadınların Sürdürülebilirlik temasında birleşen aktarımları Atık Yönetimi, Organik Üretim ve Tüketim, Kaynak Yönetimi alt temalarında toplanmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Atık Yönetimi

Atık yönetimi, çevrede sürdürülebilirliğin sağlanması ve yönetimi için en önemli uygulamaları arasındadır. Özkan vd. (2022) de küresel bir sorun olan gıda israfının, gıda üretim hızındaki artışa bağlı olarak hızlı bir artış gösterdiğini, sürdürülebilir gıda üretimi için entegre atık yönetim sistemlerinin kurulması gerektiğini ve doğru şekilde uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Doğal atıkların gübre olarak kullanılması atıkların değerlendirilmesi ve doğaya faydalı hale getirilmesi açısından iyi bir atık yönetim uygulamasıdır. Katılımcılar da kooperatiflerde atık yönetiminin işlerinin bir parçası olduğunu aşağıdaki gibi belirtmiştir:

“... birçok meyve ve sebze atığı oluyor. Biz de sıfır atık mantığıyla çalışmaya çalışıyoruz... Elimizden geldiği kadar tesisimizin çevresinde ne plastik atık ne kâğıt atık vs. bulundurmamaya gayret ve çaba gösteriyoruz. Doğal atıklarımızı da zaten bahçemizde gübre olarak kullanıyoruz.” (Katılımcı 4)

“... erişte yapıyoruz büyük miktarda. Oradan artan yumurta kabuklarını biriktiriyoruz ve ondan gübre yapıyoruz. Arkadaşın dediği gibi atıklardan kuyulayıp gübre yapıyoruz.” (Katılımcı 11)

İkinci el kıyafet dönüşümü tüketimi sınırlandırmak konusunda önemli bir geri dönüşüm uygulamasıdır. Bu sayede kullanılmayan kıyafetlerin yeniden kullanımı, yani üretimi, söz konusu olduğu gibi atık değerlendirmesi de yapılabilir. Katılımcı 6'nın aşağıda belirttiği eski kıyafetlerden yeni ürün yaratma uygulaması, atık yönetimi için örnek teşkil edebilir:

“Benim için çevre ve kooperatif uyumu (özellikle geri dönüşüm) çok önemli... Biz ikinci el giysiler satmaya başladık, geri dönüşüm yapalım diye... Ayrıca eski atık giysileri de topluyoruz ve bunları engellilerin ailelerine veriyoruz. Onlar eski kıyafetleri kesiyorlar, ip haline getiriyorlar ve bu iplerden kilim örüyorlar... Bu

mükemmel bir geri dönüşüm senaryosu oldu.” (Katılımcı 6)

Günümüzde atık yönetimi denildiğinde ilk akla gelen uygulamalardan biri plastik ve atık pil gibi atıkların geri dönüşümüdür. Katılımcı 2 kendi günlük yaşantısında olduğu gibi kadın kooperatifinde de bu alışkanlığa sahip olduğunu belirtmiştir. Bu maddelerin doğada çok uzun sürede kaybolduğu bilindiği için bu tarz ürünlerin geri dönüşüm merkezleri aracılığı ile geri dönüşümü yapılabilmektedir. Katılımcı 5 de bu atık yönetimini kooperatif ve belediye işbirliği ile yaptığını belirtmiştir:

“Ben kooperatiften önce de apartmanda komşularıyla başlatmıştım bu planı: plastik çevreye atmama ve plastik biriktirme gibi geri dönüşüm hareketini. Teneke, atık pil toplama gibi işlemleri başlatmıştım apartmanda. Şimdi kooperatifimizde de devam ediyor.” (Katılımcı 2)

“... ek olarak biz kooperatif olarak bir kampanya başlattık. Bu kampanya ile belediyelerle işbirliği kurduk ve bu ildeki plastikleri belediyeler aracılığıyla toplayıp geri dönüşümünü sağlayacağız. Yani kullan at yerine geri dönüşüm yaparak plastiklerin yeniden kullanımını sağlayacağız. Böylece kooperatif olarak bizim de geri dönüşüme bu şekilde bir katkımız olacak.” (Katılımcı 5)

Görüldüğü gibi atık yönetimi kadın kooperatiflerinde önemsenen bir konudur. Sürdürülebilirlik kavramının önemli konularından biri atık yönetimidir. Giderek artan nüfusa dayalı artan tüketim, beraberinde atık sorununa neden olmaktadır. Atık yönetimi işlevsel olmazsa bunun zararı önce doğal kaynaklara ardından başta ekosistem olmak üzere Dünya üzerindeki tüm canlılığa olacaktır (Özkan vd., 2022). Öyle ki atık yönetiminin yapılamaması çevre kirliliği ve toplum sağlığının yanı sıra tüketim ihtiyaçlarını oluşturan kaynakları yok edebilmektedir. Demirarslan ve Başak (2018) da evler ve hastaneler gibi noktalardan çıkan katı atıkların düzgün şekilde yönetilmezlerse toprak, su ve hava kirliliği gibi büyük sorunlara yol açtığını ve bu çevre kirliliğinin toplum sağlığını tehdit ettiğini belirtmiştir. Katılımcılar kadınların çevre kirliliğinin önüne geçmek için belli alışkanlıklar edindiğini belirtmiştir. Bu durum akla ekofeminizmin ana fikirlerinden olan doğanın ve kadının birbirine paralel şekilde sömürüldüğü düşüncesini getirmektedir. Öyle ki katılımcıların aktardıklarından kadınların atık yönetimi için daha fazla emek harcadığı anlaşılabilmektedir. Çetin (2005) de kadınların ve doğanın sorunlarının birbiri ile

doğru orantılı olduğunu, zehirli atıklar ve kirliliğin en çok kadın sağlığını etkilediğini belirtmiştir.

3.1.2. Organik Üretim ve Tüketim

Sürdürülebilirlik odağında ele alındığında organik üretim ve tüketim önemli bir yere sahiptir. Organik üretim, kimyasal ürünler kullanılmadan üretilen ve muhafaza edilen ürünleri belirtmektedir. Kimyasal gübre ya da kimyasal ilaçlar tüketilen gıdaya zarar verdiği gibi ürünün yetiştirildiği toprağa ve havaya da kalıcı zarar vermektedir. Bu söz konusu zararlı maddeler toprak ve havaya karışarak ekosisteme zarar vermektedir. Bu nedenle organik üretim sürdürülebilirlikte nihai öneme sahiptir. Organik tüketim ise organik ürünlerin tüketimini belirtmektedir. Bu yönüyle bakıldığında organik tüketim sağlıklı beslenmenin yanı sıra organik üretimi teşvik etmesiyle de önemlidir. Organik üretim ve tüketim, zararlı pestisit ve antibiyotik kullanımını azalttığı için sürdürülebilirliği teşvik etmek için çok önemlidir. Organik tarım uygulamaları daha iyi hayvan refahını destekler ve antibiyotik direncini azaltarak daha sağlıklı ekosistemlere katkıda bulunur. Ek olarak, tüketicilerin organik gıdalara olan tercihleri, sera gazı emisyonları, arazi kullanımı ve su tüketimi gibi çevresel etkileri en aza indiren daha sürdürülebilir diyetlerle uyumlu olma eğilimindedir. Gıda üretimi ve tüketimine yönelik bu bütünlük yaklaşım, gelecekte sürdürülebilir gıda sistemleri geliştirmek için olmazsa olmazdır (Anderson vd., 2017). Katılımcıların kadın kooperatiflerinde organik üretim ve tüketime yönelik ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“... bildiğiniz organik ve daha yaşanabilir düzeyde gıdalar nasıl kullanılır, nasıl alınır bunları öğrendik. Bizim tüm kooperatifimizde artık Ayşe gübre kullanmıyor gel ondan alalım. K..’de yayla çiçeği var, mis gibi kokuyor, oradan yayla çiçeği alalım. Bunların ayrımını yapmayı öğrenmek ve bunları bilmek o kadar değerli ki. Yani bizim de çevreye katkımız böyle oluyor diyelim.” (Katılımcı 6)

“... bizim yaylalarımızda ne oluyor ne yetişiyorsa bunları raflarımıza koymaya çalışıyoruz... Biz nasıl kimyasallardan uzak durmaya çalışıyorsak toprak da aynı şekilde kimyasaldan uzak bitkisel, doğal gübreyle dönmeye başladı... Ayrıca biz yemek yaparken restoranımıza asitli içecek almadım. Onun yerine pekmez, ayran ve kefir yapıyoruz... Doğal yapmaya çalışıyoruz.”

Millete de bu bilinci vermeye çalışıyoruz. Raflarımıza da doğal koymaya çalışıyoruz.” (Katılımcı 2)

Görüldüğü üzere katılımcılar kadın kooperatiflerinde organik tüketimin yaygınlaştığını ve organik üretimin öneminin kooperatifteki kadınlar arasında yaygınlaşan bir bilgi olduğunu belirtmiştir.

“Hurmanın kabuklarını... gübre olarak kullanıyoruz. Biliyorsunuz kelebek ve böcek istilası sorunları var. Ben de bu sorunla mücadele için en doğal yöntemleri araştırdım... doğal bir ilaç aldım. Bu başarılı oldu ve güzel sonuç da verdi. Sebzelerin üzerindeki kelebek kayboldu... Doğal atıklarımızı da zaten bahçemizde gübre olarak kullanıyoruz. Ürüne çevrilebileni de ürün olarak kullanmaya çalışıyoruz.” (Katılımcı 4)

“Doğal üretimin önemini anlatıyoruz... bahçede de hiçbir şekilde kimyasal gübre kullanmadık. Hatta erişte yapıyoruz büyük miktarda. Oradan artan yumurta kabuklarını biriktiriyoruz ve ondan gübre yapıyoruz... atıklardan kuyulayıp gübre yapıyoruz. Bunun önemini sık sık anlatıyoruz. Bence bu nedenle bilinçleniyorlar. Atalık tohuma da çok önem gösteriyoruz. Zirai tohum kullanılmaması gerektiğini söylüyoruz.” (Katılımcı 11)

Katılımcılar kooperatifin yaptığı tarımsal üretimde doğal gübre ve doğal ilaç kullanarak hem ürünlerinin organik kaldığını hem de haşere gibi sorunlara çözüm üretebildiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu doğal üretim ve tüketimin kooperatif aracılığıyla öğrenilerek yaygınlık kazandığı da katılımcıların belirttiği diğer konudur. Ebner ve Baumgartner (2008) de kooperatiflerin yerel topluluklarla iş birliği içinde sürdürülebilirlik odaklı çalışmalar yaptığını yaptığını vurgulamaktadır.

3.1.3. Kaynak yönetimi

Kaynak yönetimi sürdürülebilirlik kavramının en önemli konularından biridir. Sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunarak gelecek nesiller için de muhafaza edilmesi ve korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yönüyle doğal kaynakların korunmasının sürdürülebilirliğin ana hedefi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Katılımcıların kaynak yönetimine ilişkin söylemlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

“Hurmanın kabuklarını soyduğumuz zaman ya da baş kısımlarını temizlediğimiz zaman çevremizdeki fındık bahçelerine (bizim kooperatifimiz fındık bahçesinin içinde zaten) gübre olarak kullanıyoruz... Elimizden geldiği kadar biz de tesisimizin çevresinde ne plastik atık ne kâğıt

atık vs. bulundurmamaya gayret ve çaba gösteriyoruz.” (Katılımcı 4)

“Atıklardan gübre oluşturma yapılıyor. Atıklar artık değerlendiriliyor ve çöpe değil çukurlara atıyoruz gübre oluşsun diye.” (Katılımcı 8)

Görüldüğü üzere kooperatif faaliyetlerinde toprak yapısını korumak amacıyla doğal gübre kullanmaya ve bu sayede toprak yapısını korumaya çalışılmaktadır.

“Kadınlardan meyve alırken ilaç atıklarını öğrenince diyoruz ki: “sakın böyle bir şey yapmayın!”. Doğal üretimin önemini anlatıyoruz... Bu ilaçların toprağa ve suya zararını anlatmaya çalışıyoruz... bahçede de hiçbir şekilde kimyasal gübre kullanmadık... yumurta kabuklarını biriktiriyoruz ve ondan gübre yapıyoruz.” (Katılımcı 11)

Katılımcı 11 doğal gübre üretimi ile toprağı koruma uygulamalarına ek olarak kadın kooperatifinde üretim yapan kadınlara kimyasal kullanımının doğaya verdiği zararları aktardıklarını ve üretimlerini olabildiğince doğal yollarla yapmaya çalıştığını aktarmıştır.

“Su benim hassas noktam. Bu nedenle bu konuda birkaç şey daha söylemek istiyorum. Karadeniz su kaynakları yoğun olarak bilinen bir bölge olmasına rağmen dağlık bölgesi olması ve akış hızına bağlı olarak akışı yüksek olduğu için susuz bir bölgeyiz aslında. Arka ilçelerde kuraklık çok oluyor... Ben bu konuda belediyelere bir proje götürdüm. Tam olmasa da kısmen bu uygulanıyor ve biriktirilen sular tarımda kullanılıyor.” (Katılımcı 5)

Katılımcı 5 buldukları bölgenin sulak bir bölge olmasına rağmen coğrafi koşullar nedeniyle yağışlar sonrasında suyun muhafaza edilemeyerek denizlere aktığını, bu nedenle de doğal kaynak olan suyun muhafaza edilmesi için belediye ile iş birliği kurularak muhafaza edilmesinin sağlanması konusunda çalışmalar yapıldığını belirtmiştir.

“Bizim K... mahallesinde bir vahşi depolama/çöp alanımız var. Aslında K... mahallemizde çok güzel şelalelerimiz vardı. Bu konuda biz kadın kooperatifleri olarak çevre düzenlemesiyle ilgili bir proje yapmayı düşünüyorduk... Yani doğal güzelliklerimiz var. Şelalelerimiz var. Bunun farkına varıyorlar. Çöp olarak bu bölgenin seçildiğini duyuralım istedik.” (Katılımcı 10)

Katılımcı 10 buldukları bölgedeki şelale yakınında bulunan çöp depolama alanının şelale başta olmak üzere doğal kaynaklara zarar vermesi nedeniyle çalışmalar yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcıların aktardıkları ele

alındığında kooperatiflerle ilişkili kadınların doğal kaynakların yönetimi konusunda duyarlılıkları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kadın kooperatiflerindeki kadınların yaşamlarının önemli bir parçasında kaynak yönetimi olduğu yorumu yapılabilir. Katılımcıların yorumları değerlendirildiğinde küresel ısınmanın etkileri nedeniyle yaşanan doğal kaynak azalmasının faturası yine kadınlara kesilmiş gibi görünmektedir. Katılımcılar kendileri ve diğer kadınların kaynak yönetimi için çaba gösterdiklerini dile getirmiştir. Leahy (2003) de çalışmasında kadınların feminen değerler olarak kabul edilen şefkat, bakım, koruma vb. içgüdüsel davranışları nedeniyle çevresel anlamda daha duyarlı olduğunu ve çevre koruma güdüsü toplumsal roller üstlendiğini vurgulamıştır.

3.2. Güçlenen Kadınlar

Kooperatifler bir girişim modeli olarak; sosyal, ekonomik ve kültürel amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kişilerin demokratik kararlar alarak paylaşım, dayanışma ve yardımlaşma yapmasını sağlayan ve güçlü sermaye karşısında güç birliği kurulmasını sağlayan yapılardır (Emiroğlu, 2012). Bu çalışmada kadın kooperatiflerinin kadınların çeşitli bağlamlarda güçlenmesini sağladığı tespit edilmiştir. Öyle ki katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak yapılan analizde Güçlenen Kadınlar Ana Teması Altında; Sosyal Destek ve Dayanışma, Bilgi ve Beceri Edinme Fırsatı, Sosyal Kimlik ve Özgüven, Sosyal Ağ ve Tanınırlık, Maddi Kazanç alt temalarına ulaşılmıştır

3.2.1. Sosyal Destek ve Dayanışma

Kooperatiflerin asıl hedefi ortak amaçlarla bir araya gelmiş kişilerin demokratik yollarla kararlar aldıkları ve yapılan eylemlerle dayanışma sağlayarak sosyal destek sağlamalarıdır. Taş ve Kazar (2019) da kooperatifçiliğinin amacının karşılıklı yardım ve dayanışma içinde ekonomik ve sosyal menfaatler elde etmek olduğunu belirtmiştir. Aşağıda katılımcıların kadın kooperatiflerinde kadınların sosyal destek ve dayanışma konusundaki ifadelerine yer verilmiştir:

“Kadınlara bir anne gibi, bir abla gibi çok yakınsınız. Çocukların ablası, kiminin teyzesi olduk ayrıca... Ben kooperatifte ürün satmaktan daha çok kadınların yanında olduğumu hissetmek hoşuma gidiyor... biz kooperatifimiz ile kendimizden çok dışarıdaki kadınlar adına daha fazla

ürünü satabildik... onlara elimizden geldiğince destek olduk.” (Katılımcı 3)

“Bizim derdimiz diğer kadınlara istihdam sağlamak, onlar çalışsınlar ve daha güçlü ayakta dursunlar, dirençli olsunlar istedik. Yani aslında “kadın gibi olsunlar!” dı derdimiz... gerçekten ihtiyacı ve derdi olan, taciz gören, şiddet gören, kocalarından ayrılan ya da ayrılmayan, ne yapacağımı bilmiyorum diyen kadınlar geliyor. Birbirimize kenetlenmiş gibi olduk.” (Katılımcı 6)

Adar vd. (2023), kadın kooperatiflerinin hepsinin kâr amacıyla kurulmadığını ve yine bu amaçla faaliyet göstermediğini belirtmiştir. Katılımcılar, kadın kooperatifleri sayesinde kadınların birbirine destek olduklarını ve maddi konular dışında birçok konuda da dayanışma içinde olduklarını aktarmıştır:

“... birlik ve beraberliğimiz de güçleniyor bunların sonucunda. Onunla beraber dışarıdaki insanlara da dokunmuş oluyoruz. Çünkü bir kişiye dokunmanız demek birçok kişiye dokunmanız demek aslında. Onlar da başkalarına dokunuyor... Yani bu konuda da birçok kadın arkadaşımıza dokunduğumuza inanıyorum.” (Katılımcı 4)

“... kooperatif ortamında “Aman hadi boş ver, bir çay içelim” deyip iş olmazsa da bir araya gelip birlik olunabiliyor gerçekten. Kooperatifin bu arkadaşlık ve dostluk ortamı güzel. Evde anlatamadığım dertleri orada arkadaşlarıyla rahat şekilde konuşabiliyorsun. Bunun gerçekten büyük bir sosyal katkısı oldu benim için.” (Katılımcı 7)

Görüldüğü gibi katılımcılar, kooperatifleri bünyesindeki dayanışmaya ek olarak kadın kooperatifleri arasında da yardımlaşmanın olduğunu, bu anlamda kadın kooperatifleri arasında dayanışmanın güçlü olduğunu belirtmektedir. Katılımcıların aktardıklarından hareketle kadın kooperatiflerindeki kadınlar arasında örgütlenme sağlanarak maddi, manevi ve sosyal konularda destek olduğu dile getirilmiştir. Bu durum feminist sosyal hizmet odağında ele alındığında kırsalda yaşayan kadınların, kadın kooperatifleri aracılığıyla dayanışma sağlayabildiği ve birbirleri arasında sosyal destek ağını kurduğu yorumu yapılabilir. Bu bağlamda kırsal bölgelerde gerçekleşecek feminist sosyal hizmet müdahalelerinde kadın kooperatiflerinin örgütlenme ve dayanışma konularında önemli bir araç olacağı düşünülmektedir. Bennet (1989) de feminist dayanışmanın

kadınların güçlenmesi için nihai öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

3.2.2. Bilgi ve Beceri Edinme Fırsatı

Kadın kooperatifleri kadınlara istihdam yaratmanın ötesinde dayanışma içinde sosyal becerilerinin de artmasını sağlayabilmektedir. Adar vd. (2023) kadın kooperatiflerinin kadınları ekonomik yönden güçlendirmelerinin yanı sıra sosyal kooperatifçilik hedefi ile dayanışma, birlikte karar alma, eğitim fırsatlarına erişim gibi yollarla kadınları sosyal anlamda da güçlendirdiğini belirtmiştir. Araştırma sürecinde yapılan görüşmelerde katılımcılar kadın kooperatifleri aracılığıyla tarımsal üretim, beceri edinme, ticaret, girişimcilik gibi konularda kadınların bilgi edinme fırsatı yakaladığını ifade etmiştir. Katılımcılar kooperatif bünyesinde kadınların bilgi ve beceri edinmeleri konusunda aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Bilgilerimiz bizi de yeniledi. Ben mesela bu kadar bilgili biri değildim eskiden... halk eğitim kursları var, büyük şehir belediyemizin olsun, tarım müdürlüklerimizden olsun bizler davet ediliyoruz ve bilgilendiriliyoruz.” (Katılımcı 3)

“... ilçelerimizde ne olup bittiğini ya da hangi bitkiler hangi ilçede var gibi bilgileri arkadaşlar sayesinde öğrendim. Farklı farklı şeyler öğrendim... Kadınlarımız sabunlarımızı git gide geliştirdi. Şimdi kadınlar orayı resmen bir sabun atölyesine dönüştürdü.” (Katılımcı 5)

Katılımcı 6 tarımsal üretim, beceri edinme gibi kadın kooperatiflerinin üretimine destek olacak eğitimlere ek olarak kadınların yurtdışında da ürettiklerini satabilmeleri için çeşitli eğitimler aldığını belirtmiştir:

“Bizim de yaklaşık 6 aydır değişik konularda e-ticaret kurslarımız var. Özellikle Etsy, E-bay gibi yurtdışı dijital pazarlarla ilgili bunlar. Bir grubumuz daha var Instagram ve algoritma kullanımıyla ilgili kurs veriyoruz... Fransızca kursları veriyoruz. Bir de biz de başlarken kooperatifçilik eğitimi almıştık.” (Katılımcı 6)

Yine katılımcılardan bazıları; kadın kooperatifleri aracılığı ile alınan beceri eğitimlerine ek olarak kadın hakları konusunda eğitim aldıklarını ve bu eğitimlerin yaşamlarında önemli işlevi olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak; katılımcılar kadın kooperatifleri aracılığıyla tarımsal üretim, beceri, ulusal ve uluslararası ticaret gibi konularda kurs, halk eğitim, tarım müdürlükleri vb. organlar aracılığı ile kadınların eğitim alma fırsatına eriştiklerini ve bunun da kadınların hayatlarında olumlu

yönler yarattığını ifade etmiştir. Çetin (2009) de çalışmasında “kooperatiflerin doğrudan ya da dolaylı olarak topluma destek sağladığını” ve “genellikle kooperatiflerin çalışanlarına çeşitli seminerler, kurslar, eğitim ve öğretim imkânları sağlayarak yeteneklerinin geliştirilmesinde önemli katkılar sağladığını” vurgulamıştır.

3.2.3. Sosyal Kimlik ve Özgüven

Kadın kooperatifleri kadınların sosyal yaşama katılması için bir fırsat olarak düşünülebilir. Zira kooperatiflerin en büyük amaçlarından olan dayanışma ve birlik içinde hareket etmek sosyal paylaşımları arttıracak için kadınların katılımları ve özgüvenleri üstünde de olumlu etkiler bırakabilmektedir. Emiroğlu (2012) da ekonomik sistemlerde kadınların iş yaşamı ve iş gücüne katılımı bakımından dezavantajlı olduğunu, ancak kooperatifçiliğin kadınların sosyal yaşamda daha etkin olmasını sağlayarak düşük ekonomik riskli bir yöntem olduğunu vurgulamıştır. Katılımcıların kadın kooperatiflerinin kadınların sosyal kimlik ve özgüvenleri üzerine etkileri hakkında dile getirdikleri aşağıda derlenmiştir. Katılımcılar kadın kooperatifleri sayesinde kadınların özgüvenlerinin artarak bu durumun kendi yaşamlarında söz sahibi olmalarına katkısının büyük olduğunu belirtmiştir:

“Kadınlar kooperatife katıldıktan sonra daha güçlü hissediyor... Kadınların kendi ailelerinde daha fazla söz sahipliği oluyor. İnsan kendini daha özgür hissediyor. İşe yaradığını hissetmek insanı güçlü kılıyor her zaman.” (Katılımcı 1)

“Kadınların evde olsun dışarıda ki yaşamlarında olsun kendine karşı bir özgüveni geliyor kooperatif sayesinde.” (Katılımcı 7)

Katılımcı 5 kadın kooperatifi ile bağlantılı olmanın kadınlara özgüven kazandırmasının yanı sıra kooperatif çatısı altında olmanın kadınlara sağladığı aidiyetle birlikte sosyal statü ve kimlik de kazandırdığını vurgulamıştır:

“Yani “erkek kooperatifi” diye bir şey yok bir kere, bunun bir altını çizmek lazım... “kadın kooperatifi” diye özel bir kategoride yer almışız. Bir kere bu çok özel ve anlamlı...” (Katılımcı 5)

Katılımcı 10 kadın kooperatifinin kadınlara kazandırdığı kimlik sayesinde kadınların toplumsal normları bir kenara

koyarak kooperatifin gerekli sorumluluklarını üstlendiklerini belirtmiştir:

“Daha önceden böyle bir kadının sahaya çıkıp da bir gözleme satması biraz ayıp oluyordu. Şimdi kooperatifle 2-3 kişi bir araya gelip artık “biz kooperatifiz, biz buradayız.” deyip çalışabiliyorlar.” (Katılımcı 10)

Katılımcılar tarafından kadın kooperatiflerinin ortaya koyduğu faaliyetlerin toplum tarafından takdir gördüğü ve bu durumun kadınların sosyal kimliklerini güçlendirdiği vurgulanmıştır. Eyal-Lubling ve Krumer-New (2016) çalışmasında; femisivist sosyal hizmet yaklaşımının özellikle aşırı yaşam koşullarında olan kadınlar için sosyal ağların gelişimini teşvik ettiğini, kadınların duygusal ve pratik destek için birbirlerine güvenmelerini sağladığını ve sıklıkla sistemik baskıya eşlik eden izolasyon döngüsünü kırdığını ifade etmiştir. Ayrıca, feminist sosyal hizmet yaklaşımı ile sağlanan güçlenmenin bireysel güçlenmeden daha çok makro boyutta değişime sağladığı katkılar yazarların çalışmasında vurgu yaptığı önemli bir konudur.

3.2.4. Sosyal Ağ ve Tanınırlık

Kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik ve sosyal hayattaki yerini genişletmesini, gelir, sosyal ağlar, kurumsal hak ve hizmetler gibi kaynaklara erişimi sağlayarak ev içi cinsiyete dayalı eşitsiz iş bölümü ve güç ilişkilerinin dönüştürülmesinde büyük etkiye sahiptir (KEİG, 2015). Katılımcılar kadın kooperatifleri sayesinde kadınların sosyal ağa sahip olduğunu ve bu yönüyle tanınırlıklarının arttığını belirtmiştir:

“Daha çok tanınıyoruz yani. Bizim belediye başkanımız, kaymakamımız bir topluma girdiğinde ya da toplantıya katıldığında bizden de bahsediyor: “Bizim de kadın kooperatifimiz var.” diyor... burada tanınıyoruz. Artık sesimizi duyurduk biz bence.” (Katılımcı 10)

Katılımcılar kadın kooperatifinin bulunduğu ildeki kamu kurumları, yerel yönetimlere ek olarak Türkiye genelinde bir sosyal ağa sahip olduklarını ve kadın kooperatiflerinin tanınırlık konusunda büyük bir avantaj yarattığını belirtmiştir:

“... kooperatif olunca Ticaret Bakanlığı’ndan başlayarak Kooperatif Genel Müdürlüğü’ne, ilinizdeki valilik ya da Ticaret İl Müdürlüğü’ne kadar size ayrılmış bir statü var burada... Türkiye genelinde bir grubumuz var.” (Katılımcı 5)

Katılımcılar kadın kooperatifleri sayesinde ulaştıkları statü ve sosyal kimlik sayesinde edindikleri sosyal ağların

kurumlar ve kişilere ek olarak önemli bir tanıtım aracı olan medya bağlantısı avantajı da sağladığını belirtmiştir.

Özetle katılımcılar kooperatifler aracılığıyla kadınların yerel yönetim, ulusal yönetim, kamu kurumları, STK’lar, kooperatifler, uluslararası örgütler ve medya gibi organlarla iletişim içinde oldukları, bu yönüyle de kadın kooperatiflerinin kadınların sosyal ağlarını genişlettiği ve küresel çapta tanınırlık kazandıklarını ifade etmiştir. Lemos Lourenço ve Neres Lourenço (2018), kooperatiflerin, kadınlara güçlü sosyal ağlar kurma, karşılıklı destek ve hem bireysel hem de kolektif zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olan paylaşılan deneyimleri teşvik etme platformu sağladığını belirtmiştir.

3.2.5. Maddi Kazanç

Kooperatifler yapısı gereği piyasa baskılarını azaltarak kişilere ekonomik güç sağlamayı amaçlayan bir örgüt modelidir. Kadın kooperatifleri de sosyal ve ekonomik anlamda kadınların güç kazanmasını sağlamaktadır denilebilir. Adar vd. (2023) de kadın kooperatifleri ile kadınların güçlenmesine istihdam üzerinden bakıldığında kadın kooperatiflerinin kadınlar için ücretli işlere eşit erişim sağlama, kayıtlı işlere geçiş fırsatları, sermaye, finansman ve pazarlara erişim gibi istihdam artırıcı ve dolayısıyla ekonomik güçlenme yaratan koşullar sağladığını belirtmiştir. Katılımcılar da kadın kooperatiflerinin kadınlara maddi kazanç sağladığını ve bu durumun kadınlara ekonomik özgürleşme ve mutluluk sağladığını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“... dediğim gibi çalışınca ekonomik özgürlük oluyor. Kendinin bir şeylere faydan olduğunu görünce hem manevi olarak seviniyor insan hem de maddi yönden getirisi oluyor.” (Katılımcı 2)

“... yaptıkları ürünlerin piyasaya çıktığını görünce onlar daha mutlu oluyor. Onun sonucunda onlar da para kazanmaya başlıyorlar... Ortamımız çok güzel. Hem eğleniyoruz hem para kazanıyoruz. Hem de güzel işler çıkarıyoruz.” (Katılımcı 4)

Katılımcı 6, kadın kooperatifine gelen bir kadının kooperatif sayesinde satış yapmayı öğrendiğini ve bunun hayatında büyük değişimler yarattığını vurgulamıştır:

“Üyelerimizden biri ... önceleri bizim kooperatifimizde mum satıyordu. Şimdi koca koca rölyef tablolar satmaya

başladı. Yani hayatında böyle bir değişim yaşadı.” (Katılımcı 6)

Katılımcı 3 kooperatif aracılığı ile kadınların para kazanabildiğini ve bu durumun onlar için mutluluk verici bir durum yarattığını belirtmiştir:

“... ürettiği bir ürünü ... temizse ve güvenilirse (bazen Tarım Müdürlüklerine de soruyoruz) satışa sunuyoruz. Ekonomik olarak bu şekilde destek oluyoruz... Yine de satış olduğunda üretici kadını arayıp gelin ablacım paranızı alın dediğimde çok mutlu oluyor, hevesleniyor.” (Katılımcı 3)

Katılımcıların aktardıklarından; kadın kooperatifleri aracılığı ile kadınların tarımsal, hayvansal ve el becerileri ile yaptıkları üretimlerini satmaları sonucu maddi kazanç sağladığı ve bu sayede kadınların maddi özgürlük elde ettiklerini ve hayatlarını değiştirebilme cesareti gösterebildikleri görülmüştür. Yakar Pritchard vd. (2021) de kooperatiflerin, üyeleri arasında ekonomik değer yaratma ve dağıtmada önemli bir rol oynadığını, mali istikrar ve dayanıklılıklarına katkıda bulunurken, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde mali güvenlik ve istikrarlı bir gelir kaynağı sağlama yeteneklerini gösterdiğini belirtmiştir.

3.3. Kadın Olmanın Verdiği Yük

Toplumsal cinsiyet rollerinin kadın hayatında hak, emek, özgürlük, maddi vb. konularda adaletsizliğe neden olduğu bilinmektedir. Modern hayat düzeni de ele alındığında kadınların ataerkil sistem nedeniyle evin ve evdekilerin bakımını üstlenmek zorunda olduğu, bu durumun da cinsiyetler arasında bir adaletsizliğe neden olduğu söylenebilir. Aktaş (2013) da modernleşmenin, küreselleşme ve popüler kültürün her alana nüfus eden yükselişin, yaşanan işsizlik ve yoksulluk gibi faktörlerin geleneksel ailedeki cinsiyetçi kaynak bölüşümü, eğitim ve sosyal konularda haklara ulaşabilmesi anlamında kadınları derinden etkilediğini vurgulamıştır. Norton (2012) da kadınlar ve doğanın toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle sömürüldüğünü ve çevresel adaletin toplumsal cinsiyet eşitliği ile bağlantılı bir konu olduğuna dikkat çekmiştir. Katılımcılar kadınların yaşamlarındaki kadın olmanın verdiği yüke ilişkin düşüncelerini aşağıdaki gibi belirtmiştir:

“... ilk zamanlar çok zordu. Özellikle ev hanımlığından sonra böyle bir işe girişince çok zor oluyor.” (Katılımcı 2)

“... kadın arkadaşlarımızla da çalıştığımız için haliyle ev, aile veya çevresel sorunlarla geliyorlar bize... büyük

eksiklikleri vardı. Çünkü hepsi ev hanımı ve hiç bilgisayarla işleri olmamış. Sadece evde eşleri ve çocukları için bir şeyler yapmışlar yemek gibi içecek gibi...” (Katılımcı 4)

Katılımcılar kadınların günlük yaşamlarında üstlendiği ev bakımı, çocuk bakımı, yemek yapımı vb. sorumlulukları nedeniyle kooperatif sorumluluğu almakta güçlük çektiğini vurgulamıştır. Dilmen ve ark. (2023), yaptığı çalışmada kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle ev içi sorumlulukları ve çalışma yaşamındaki sorumlulukların hayatlarını büyük ölçüde zorlaştırdığına vurgu yapmıştır.

“Bizim kadınlarımızdan biri “Bugüne kadar böyle bir şeye girişememişim. Hem ev işleri hem çocuklarının bakımı nedeniyle buna sıra gelmemişti.” dedi.” (Katılımcı 8)

“Hayatımızdaki yükün, yani kadın olmanın verdiği yükü omuzlarımızda taşıdığımızda bir de üzerine kooperatif sorumluluğu aslında ekstra oluyor.” (Katılımcı 5)

Kadınlar birçok alanda olduğu gibi tarım ve hayvancılıkta da dezavantajlı konuma itilmektedir. Bhasin (2014) tarım üretimi yapan kadınların yaşamlarına dair şunları belirtmiştir: “Tarım sektöründe, kadının üretici olarak çalışması ekonomik hesaplara yansıtılmaz; çünkü bu ev işlerinin bir uzantısı olarak görülür. Kadının üretim faaliyetlerine daha az önem ve değer verilir.” Saban ve Pak Güre (2024) de kadınların tarım işçilerin cinsiyetleri nedeniyle ev içi sorumluluklar ve çalışma alanındaki yükleri nedeniyle çifte yük altına girdiğine dikkat çekmiştir. Katılımcı 11 kadınların ev içi sorumluluklarının fazlalığına ek olarak fındık tarımıyla uğraşan ailelerde kadınların sorumluluklarının diğer aile üyelerine göre fazla olduğunu ve fındık hasadında kadınların çok yorulduğunu aşağıdaki gibi vurgulamıştır:

“Fındık hasadı yapılırken kadınlar çok yoruluyor. Çünkü kadın fındık işçiliği yapıyor, çalışanlara yemek yapıyor, bir taraftan da ev ve çocukların bakımı sorumluluğu var.” (Katılımcı 11)

Katılımcılar kadın kooperatiflerine gelen kadınların cinsiyete dayalı sorumluluklarının kadınları zorladığına ek olarak şiddet, geçimsizlik, aile problemleri gibi sorunlar yaşayabildiğini dile getirmiştir:

“... ev kadını olduğunuz için işletmeyi bilmiyorsunuz... Evde illaki hem inekleri hem çocukları olan

arkadaşlarımız var. Herkesin aile problemi ve sorunları da var.” (Katılımcı 7)

“... evdeki sıkıntılarımız bile olabiliyor. İşimiz, gücümüz, okul hayatı, çocuklarımız derken birçok derd.” (Katılımcı 3)

“... gerçekten ihtiyacı ve derdi olan, taciz gören, şiddet gören, kocalarından ayrılan ya da ayrılmayan, ne yapacağını bilmiyorum diyen kadınlar geliyor.” (Katılımcı 6)

Katılımcılar kadın kooperatiflerindeki kadınlardan söz ederken, buna kendileri de dahil olarak; evdeki yemek, bakım verme, temizlik vb. sorumlulukları ile zamanlarının tamamının bittiğini vurgulamıştır. Bu açıdan bakıldığında kadınların ataerkil düzen nedeni ile ev için gerekli sorumluluklara sahip olduğu ve hayatının neredeyse tamamını bu şekilde sürdürdüğü düşünülebilir. Bu durum zaman zaman şiddet görme olarak ekstra zorlukları da birlikte getirebilmektedir. Bu yönleriyle “kadın olmanın” neden dezavantaj olduğu anlaşılabilir. Kadınların toplum içinde “dezavantajlı” olması genellikle kadınların kendilerinden değil toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumun diğer norm ve kurallarından kaynaklanmaktadır (Dominelli, 2024).

4. Sonuç ve Tartışma

Kalkınma kavramı toplumların çevre, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması anlamında politika üretme ve uygulama sürecini ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ise kaynakların gelecek nesiller için çevre, ekonomi ve sosyal bileşenler öncelenecek muhafaza edilmesini belirtir. Kooperatifçilik, kırsal bölgelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için önemli bir metoddur. Bu çalışmada kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirlik odağında kırsal kalkınmadaki rolünü ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca kadın kooperatiflerinin kırsal bölgedeki kadınların yaşamına etkileri feminist sosyal hizmet yaklaşımıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda Karadeniz Bölgesi'nin bir ilinde faaliyet gösteren 11 kadın kooperatifi başkanı ile odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Odak grup görüşmelerinden elde edilen verilerin analizi sonucunda sürdürülebilirlik, güçlenen kadınlar ve kadın olmanın verdiği yük ana temalarına ulaşılmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliğin önde gelen uygulamaları olan atık yönetimi, organik üretim ve tüketim, kaynak yönetimi konularında çalışmalar yürüttüğü ve kırsal bölgelerde yaşayan kadınların bu anlamda bilgi, beceri ve

alışkanlıklar edindiği tespit edilmiştir. Bu anlamda kadın kooperatiflerinin yerel bölgelerin kalkınması konusunda ekonomik katkı sağlamasının yanı sıra doğal kaynakların korunması için de çalışmalar yaparak kırsal bölgede üretim yapan kadınların sürdürülebilirlik ve çevre korumaya dair bilgi düzeylerinin arttırdığı ve alışkanlıklar edindiği görülmüştür. Alarcón ve Sato (2018) da yaptığı araştırmanın sonucunda Meksikada'ki kadınların liderlik ettiği kooperatiflerin atık yönetimi ve çevre koruma, organik üretim ve tüketim, kaynak yönetimi ve toplumsal katılım konularında sürdürülebilir geçim zinciri oluşturarak toplumsal kalkınmaya önemli katkı sağladıklarını ortaya koymuştur.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda kadın kooperatiflerinin, kooperatifçiliğin temel hedefleri olan dayanışma, maddi kazanç elde etme, sosyalleşme ve eğitim fırsatlarına erişimleri sayesinde kırsal bölgelerde yaşayan kadınların sosyal yaşantısında olumlu dönüşümler yarattığı ve kadınların sosyal ve ekonomik anlamda güçlendiği ortaya konmuştur. Sanyang ve Huang (2008) araştırmasında kırsal bölgede yaşayan kadınların yeşil kooperatifler aracılığıyla girişimci olmalarına olanak sağlayarak ekonomik güç elde ettiğini ve kooperatifler sayesinde eğitim ve sosyal dayanışma ağlarına erişim fırsatı bulduğunu vurgulamıştır.

Katılımcıların aktardığı bilgiler ışığında kırsal bölgelerde yaşayan kadınların “kadın olmanın verdiği yük” nedeniyle kendi yaşamlarına vakit ve enerji ayıramadığı ve kooperatife katılmadan önce karar alma mekanizmalarının zayıf olduğu; fakat kadın kooperatiflerinin satış, seminer, toplantılar vb. faaliyetleri aracılığıyla kadınların sosyal kimliklerinin güçlenmesi ile özgüvenlerine destek sağladığı anlaşılmıştır. Karakuş (2022) da çalışmasında kadınların ekonomik özgürlük kazanmasının sosyal hayata ve karar alma süreçlerine katılımlarının birbiri ile ilişkili olduğunu, bu anlamda kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesine önemli katkı sunduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle kırsal bölgede yaşayan kadınların, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle ev ve tarımsal alan dışında pek vakitlerinin kalmaması kooperatif faaliyetlerinin de sınırlı kalmasına neden olabilir. Bu yönüyle çevresel adaletin sağlanmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Norton (2012) da çalışmasında toplumsal cinsiyet rollerindeki adaletsizliğin çevresel

adalet kavramına olumsuz yönde büyük etkisi olduğu vurgusunu yapmıştır.

Araştırma sürecinde yapılan görüşmelerde kadın kooperatiflerinin; işletme yönetimi hakkında danışmanlık, pazar yeri ve satış desteği, tanıtım, vergi muafiyeti gibi konularda desteğe ihtiyaç duyduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada yerel ve bölgesel kalkınma için önemli role sahip olan kadın kooperatiflerinin yerel yönetimler ve kamu kuruluşları ile işbirliği içinde çalışmasının yerel kalkınma için önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Yalçın (2022), belediyelerin yerel kalkınma için kooperatifleri desteklemesinin zorunluluk olduğunu ve kooperatiflerle kurulacak işbirliklerinde uzun vadeli, kapsayıcı, sürdürülebilir ve sosyal sermayeyi artıracak şekilde tasarımın gerektiğini vurgulamıştır.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kalkınmanın bileşenlerini oluşturan çevre, sosyal ve ekonomik konularda kırsal kalkınmaya önemli katkıların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, araştırma sonucunda kadın kooperatiflerinin kırsal bölgelerde yaşayan kadınların örgütlenme, dayanışma ve eğitim fırsatlarına erişimleri yollarıyla toplumsal bilinçlerinin arttığı ve kendini var etme süreçlerine katkılar sağladığı görülmüştür. Bu bağlamda kadın kooperatiflerinin kırsal bölgedeki kadınların ekonomik özgürlük elde etmelerinin yanı sıra eğitim fırsatlarına erişimlerinde önemli bir araç olduğu ortaya çıkmıştır. Toplumun diğer yarısını oluşturan kadınların üretim zincirine katılmaları, toplumsal cinsiyet eşitliğine ek olarak kırsal kalkınmanın ivme kazanması için de önemli bir yere sahiptir. Buradan hareketle sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanmasında kadının kilit rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Castilla-Polo ve Sánchez-Hernández (2020) de çalışmasında sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına ulaşma konusunda kooperatiflerin; yoksullukla mücadele, toplumsal cinsiyet eşitliği, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme gibi çalışmalarla yerel ve bölgesel kalkınmaya destekler sağladığını vurgulamıştır.

Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda temel gayesi toplumsal refahı sağlamak olan sosyal hizmet disiplini sürdürülebilir kırsal kalkınma çalışmalarına önemli katkı sağlayacaktır. Öyle ki, sosyal hizmet disiplini makro boyuttaki çalışmalarında toplumsal adaleti sağlamak için uygulamalar yürütmekte ve bu bağlamda toplumsal ihtiyaçlar odağında politikalar üretmektedir. Küresel ısınma nedeniyle yaşanmakta olan çevresel krizler kırsal bölgeler başta olmak üzere toplumun tamamını

etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal hizmet disiplininin sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına dahil olması çevresel adalet, yoksullukla mücadele, afetle mücadele gibi konularda kırsal kalkınma süreçlerinde önemli toplumsal ve politik etkiye sahip olacaktır. Dominelli (2018 a), çevresel krizlerle mücadele için sosyal hizmet uzmanlarının sürdürülebilirliği esas alarak bireyler ve toplumları güçlendirmeye odaklanan uygulamalar ve politikalar üretmesi gerektiğini savunmaktadır. Kadın kooperatiflerinin kırsal kalkınmaya katkıları göz önünde bulundurulduğunda, kooperatiflerin sosyal hizmet disiplininin kırsal bölgedeki kadınların güçlenmesi için önemli bir araç olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir aktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulgularından elde edilen sonuca göre kadın kooperatifleri sürdürülebilir kalkınmanın bileşenleri olan çevre, ekonomi ve sosyal konularda önemli faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca kadın kooperatiflerinin kırsal bölgede yaşayan kadınların toplumsal yaşama katılım, ekonomik özgürlük, karar alma süreçlerine katılım gibi konularda güçlenmesini sağladığı araştırmanın öne çıkan sonuçlarındandır. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Kooperatifçiliğin önemli bir kalkınma aracı olduğu göz önünde bulundurularak aşağıdan yukarıya bir yönetim biçimi ile yerel toplulukların katılımı teşvik edilmeli ve yerel toplulukların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak politika geliştirme süreçlerinde daha aktif rol oynaması sağlanmalıdır.
- Kadın kooperatifleri aracılığıyla kırsal alanlarda yaşayan kadınların karar alma süreçlerine katılımı artırılarak, politika geliştirme sürecindeki rolü güçlendirilmelidir.
- Kırsal bölgede yaşayan kadınların üretim zincirine katkılarının artması için kadın kooperatiflerinin eğitim, teknik ekipman ve finansal desteği artırılmalıdır.
- Kırsal bölgelerde kadın istihdamının artması için kadın kooperatiflerinin yaygınlaştırılması ve çalışmalarının teşvik edilmesi gerekmektedir.
- Kırsal alanda yaşayan kadınların ekonomik anlamda güçlenmesi ve üretime teşvik edilmesi

adına kadın kooperatiflerinde üretilen ürünler için pazar alanı ve satış desteği sağlanmalıdır.

- Sosyal hizmet uzmanlarının “çevresi içinde birey” perspektifinde sosyal çevreye ek olarak bireyin doğal çevreyle etkileşimini de içeren müdahale yöntemi benimsemesi gerekmektedir.
- Kırsal kalkınma çalışmalarında yer alan sosyal hizmet uzmanlarının feminist sosyal hizmet yaklaşımı ve güçlendirme yaklaşımı gibi mesleğe özgün yaklaşımları kullanarak sürdürülebilir kalkınma sürecinde daha aktif rol alması gerekmektedir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının kadın kooperatifleri ile işbirliği içinde; danışman, savunucu, kaynak bulucu, eğitici ve politika geliştirici gibi mesleki rollerini kullanarak kırsal kalkınmaya katkılarının artması gerekmektedir.
- Sosyal hizmet alanında; kırsal kalkınma, sürdürülebilirlik ve kadın kooperatiflerine yönelik akademik çalışmaların artması gerekmektedir.

Kaynakça

- Adar, A. Ş., Dedeoğlu, S., & Kurtuluş, G. (2023). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1174-1208.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1).
- Alarcón, J. M. S., & Sato, C. (2019). Enacting peasant moral community economies for sustainable livelihoods: A case of women-led cooperatives in rural Mexico. *World Development*, 115, 120-131.
- Andersen, M. A., Gunnarsson, S., Kahl, J., Kesse-Guyot, E., Rembiałkowska, E., ... & Grandjean, P. (2017). Human health implications of organic food and organic agriculture: A comprehensive review. *Environmental Health*, 16, 1–22.
- Bhasin, K. (2014). Toplumsal cinsiyet: Bize yüklenen roller (K. Ay, Trans., 2. baskı). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bennett, J. M. (1989). Feminism and history. *Gender & History*, 1(3), 251-272.
- Castilla-Polo, F., & Sánchez-Hernández, M. I. (2020). Cooperatives and sustainable development: A multilevel approach based on intangible assets. *Sustainability*, 12(10), 4099.
- Castro-Arce, K., & Vanclay, F. (2020). Transformative social innovation for sustainable rural development:

- An analytical framework to assist community-based initiatives. *Journal of Rural Studies*, 74, 45-54.
- Chichilnisky, G. (1997). What is sustainable development? *Land Economics*, 467-491.
- Çetin, H. (2009). Kalkınma sürecinde kooperatifçiliğin sosyal, ekonomik ve demokratik etkileri üzerine genel bir değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.
- Çetin, O. (2005). Ekofeminizm: Kadın doğa ilişkisi ve ataerkillik. *Sosyoekonomi*, 1(1).
- Demirarslan, K. O., & Başak, S. (2018). Doğu Karadeniz Bölgesi illeri katı atık yönetimi. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(3), 117-132.
- Diñçer, E. N. (2021). Çalışanların gözünden sürdürülebilir kalkınma: Afrika örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Dilmen, F., Kurşun, F., Türkmen, M., Ünyeli, S., & Çamur, G. (2023). Kadın Emeğinin Sergilenmesine Yönelik Bir Araştırma: Pazarıcı Kadınlar Örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 233-262.
- Dominelli, L. (2018a). Yeşil sosyal hizmet: Çevre krizlerinden çevresel adalete (A. İçağasıoğlu Çoban, Çev. Edt.). Ankara: Nika Yayınevi-Ural Nadir Kitaplığı. (Orijinal çalışma 2012’de yayımlandı)
- Dominelli, L. (2018) (b). Green Social Work In Theory And Practice: A New Environmental Paradigm For The Profession, *The Routledge Handbook of Green Social Work* 1(7). 9–20.
- Dominelli, L. (2024). Feminist sosyal hizmet (G. Çelik Özkan, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi. (Orijinal çalışma 2002’de yayımlandı)
- Ebner, D., & Baumgartner, R. J. (2006, September). The relationship between sustainable development and corporate social responsibility. In *Corporate responsibility research conference* (Vol. 4, No. 5.9, p. 2006). Belfast Dublin: Queens University.
- Emiroğlu, M. (2012). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e02df/7458fc6b5805cfbbaf4a3f0d76ad0bf5.pdf>
- Eyal-Lubling, R., & Krumer-Nevo, M. (2016). Feminist social work: Practice and theory of practice. *Social work*, 61(3), 245-254.
- International Cooperative Alliance (ICA). (2024). International Cooperative Alliance. Retrieved (erişim tarihi: 02.09.2024), <https://ica.coop/en>
- İlerisoy, M. (2023). Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(46), 509-527.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi. (2015). Türkiye’de kadın kooperatifleşmesi: Eğilimler ve ideal tipler. 20-21. <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/koopweb-1.pdf>, 2024

- Karakuş, G. (2022). Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlendirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Rolü. Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi, 9(1), 247-259.
- Koçak, S. (2023). Sosyal Hizmette Çevre Kavramındaki Değişim. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(61), 807-831.
- Leahy, T. (2003). Ecofeminism in theory and practice: Women's responses to environmental issues. Journal of Interdisciplinary Gender Studies: JIGS, 7(1/2), 106-125.
- Lemos Lourenço, M., & Neres Lourenco, C. E. (2016). Women workers, social sustainability and working time: a study in a cooperative guided by the principles of solidarity economy. Social Responsibility Journal, 12(3), 571-583.
- Norton, C. L. (2012). Social work and the environment: An ecosocial approach. International Journal of social welfare, 21(3), 299-308.
- Özkan, G., Subaşı, B. G., Beştepe, S. K., & Güven, E. Ç. (2022). Sürdürülebilir gıda ve tarımsal atık yönetimi. Çevre İklim ve Sürdürülebilirlik, 23(2), 145-160.
- Saban, A., & Güre, M. D. P. (2024). Feminist Sosyal Hizmet Perspektifiyle Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığını Geliştirmeye Yönelik Bir Grup Çalışması Tasarımı. Sosyal Çalışma Dergisi, 8(1), 17-37.
- Sanyang, S. E., & Huang, W. C. (2008). Green cooperatives: A strategic approach developing women's entrepreneurship in the Asian and Pacific region. World Journal of Agricultural Sciences, 4(6), 674-683.
- Şahsuvaroğlu, T., & Ekşi, H. (2008). Odak Grup Görüşmeleri ve Sosyal Temsiller Kuramı. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 28(28), 127-139.
- United Nations Development Programme (UNDP), 2024. What are the Sustainable Development Goals? <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> Erişim tarihi: 15.12.2024
- Taş, H. Y., & Kazar, E. N. (2019). İstanbul'daki Kadın Kooperatiflerinin Kadın Yoksulluğuna Etkisi. OPUS International Journal of Society Researches, 13(19), 1836-1863.
- Tekindal, M., & Arsu, Ş. U. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. Ufku Ötesi Bilim Dergisi, 20(1), 153-172.
- Thompson, N. (2013). Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak (Ö. C. Öntaş ve B. H. Eren, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları. (Orijinal çalışma 2006'da yayımlandı)
- Toksöz, G. (2012). Kalkınmada Kadın Emeği, (İstanbul: Varlık Yayınları).
- Uzunlaşan, Ş. (2023). Kırsal Sosyal Hizmet Kavramlar, Teori ve Uygulama (1. Baskı). Nika Yayınevi: Ankara.
- Yakar Pritchard, G., & Çalıyurt, K. T. (2021). Sustainability reporting in cooperatives. Risks, 9(6), 117.
- Yalçın, A. Z. (2022). Yerel Kalkınma Bağlamında Kooperatifler ve Belediye Etkileşimi. Maliye Araştırmaları Dergisi, 8(1), 1-20.
- Zastrow, C. (2014). Sosyal Hizmete Giriş (2.Baskı). (D. B. Çiftci, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.